



# ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ



## ԱՐԳԱՐ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԻ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (ծննդյան 150-ամյակի առթիվ)



Ամերկովկասի և փոխարքայության  
կենտրոնում էր Թիֆլիսը:

Հայ կուլտուրայի, գրականության և  
արվեստի, առհասարակ հայ ինտելիգեն-  
ցիայի մեծ մասն ապրել է Թիֆլիսում:  
Հայերը Թիֆլիսում առաջինն էին, որ  
բացեցին ազգային դպրոց, տպարան:  
Զարգացած է եղել կուլտուրան, մշա-  
կույթը, արվեստը, արդյունաբերությունը,  
վաճառականությունը և այլն:

Հայերը Թիֆլիսում ունեցել են եկեղե-  
ցիներ, գերեզմանատներ, հիվանդանոց-  
ներ, քարվաճառարաններ, այգիներ, սա-  
լոններ և, վերջապես, բազմաթիվ հրա-  
տարակչություններ:

Այս առումով կանգ առնենք գրականության հսկա և հասարակական գործիչ,  
թիֆլիսեցի, մի շարք հայկական դպրոցների հոգաբարձու, խմբագիր-հրատարակիչ  
Արգաթ Հարությունի Հովհաննիսյանի կյանքի և ստեղծագործության վրա, որի  
ծննդյան 150-ամյակը լրացավ անցյալ տարի:

Արգաթ Հովհաննիսյանը ծնվել է 1849 թ. մայիսի 14-ին Թիֆլիսում, բժշկապետ  
Հարություն Հովհաննիսյանի ընտանիքում: Նրա հայրը եղել է մեծ իշխան Միխայիլ  
Նիկողոսիչի (Կովկասի փոխարքա) ընտանիքի բժիշկը:

Արգաթը գիմնազիան ավարտելուց հետո գնում է Պետերբուրգ, ընդունվում հա-  
մալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետ: Հաջորդ տարի մեկնում է Լայպցիգ,

ուսումնասիրում փիլիսոփայական գիտություններ: Ավարտելուց հետո վերադառնում է Թիֆլիս: Նորից գնում է Պետերբուրգ և ուսումնասիրում գործնական ֆինանսագիտություն և հաշվապահություն: Այա վերադառնում է Թիֆլիս և անմիջապես ընտրվում տեղական առևտրական բանկի դիրեկտոր:

1875 թվականին ամուսնանում է մեծահարուստ Քեթխուրյանի դստեր՝ Դարիայի հետ: Այդ երիտասարդ զույգը հայերի մեջ բացում է առաջին գրական սալոնը, որտեղ շփվում են հայ գրական պայծառ մտքերը, և թեման էլ լինում է հայ գրականության բարգավաճումը: Եվ ահա 1876 թվականի հուլիսի 1-ից սկսում է հրատարակել «Փորձ» եռամսյակը, որը երկու տարի հետո դառնում է ամսագիր:

«Փորձի» շուրջը համախմբվում են հայ պայծառ մտքի գործիչները, և նրա էջերում լուսաբանվում են Րաֆֆու, Ծերենցի, Պոռչյանի, Պարոնյանի, Երիցյանի ստեղծագործությունները: Տպագրվում են Օեքսպիրի և Օիլլերի գործերը:

Արգար Հովհաննիսյանը խմբագիր լինելուց բացի, նաև հմուտ քննադատ էր և հրապարակախոս:

Հինգ տարի միայն գոյատևեց «Փորձը», որովհետև ծախսերը շատ էին: Արգար Հովհաննիսյանը շատ էր ծանրաբեռնված. նախ քաղաքային խորհրդարանի իրավասու, ֆինանսական գործիչ, բոլոր հայ ընկերությունների անդամ, Ներսիսյան հոգևոր դպրոցի հոգաբարձու լինելով, մեկ տարի անց ձեռնամուխ է լինում հրատարակելու «Արձագանք» շաբաթաթերթը: Նորից հայ գրականության ընտիր ուժերը շրջապատում են Արգար Հովհաննիսյանին:

Քանի որ Արգար Հովհաննիսյանը քաղաքային խորհրդարանի անդամ էր (Քաղաքագլուխ՝ Ալեքսանդր Ստեփանի Մատինյանց), 1881 թվականին նրա առաջարկությամբ Թիֆլիսի Երևանյան հրապարակում գտնվող Ցուրիմովի (Մուրիմյանցի) երկհարկանի տանը, որ «Россия» հյուրանոցն էր, 1829 թվականի մայիս-հունիսին ապրել է մեծ Պուշկինը, որի համար էլ այդ փողոցը մինչև օրս կոչվում է «Պուշկինսկայա»:

Օնորիիվ խմբագիր-հրատարակիչ Արգար Հովհաննիսյանի, «Արձագանքը» դառնում է օրաթերթ, ավելի գեղեցիկ ու պատկերազարդ:

Նա իսկապես ժամանակակից լուսավորված մարդ էր և բազմակողմանի զարգացած, ժամանակակից բնական գիտություններին ծանոթ, կենսախիմիո ու հաճելի դեմքով: Աշխարհային կյանքի բոլոր հաճույքները վայելելու միջոց ունեցող մարդը գիտեր նաև աղոթել:

Նա երկու անգամ ներկա է եղել արևելագետների համաշխարհային ժողովներին՝ Ստոկհոլմում և Միլանում:

Ներսիսյան դպրոցի հոգեբարձու լինելու ընթացքում եղել է նաև Գայանյան և Հովհաննյան օրիորդաց դպրոցների խնամակալ և հոգաբարձու, Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերության վարչության նախագահ:

Երեք անգամ ընտրվել է պատգամավոր կաթողիկոսական ընտրություններին, երկու անգամ Թիֆլիսի թեմից, մեկ անգամ՝ Եգիպտոսի հայերի կողմից:

Արգար Հովհաննիսյանը որպես էսթետիկ և գեղարվեստասեր սիրում էր հայ թատրոնը:

Արգար Հովհաննիսյանը իշխաններ Բեհբությանի և Նապոլեոն Ամատունու հետ աջակցում էին հայ թատրոնի բարգավաճմանը: Պետրոս Ադամյանը Գևորգ Չմշկյանի հրավերով Պոլսից Թիֆլիս էր եկել հյուրախաղերի: Այդ ժամանակ Պետրոս Ադամյանը Արգար Հովհաննիսյանի խորհրդով ուսումնասիրեց Օեքսպիրի գործերը: Մինչև Թիֆլիս գալը նա գաղափար անգամ չուներ Օեքսպիրի մասին: Կարդալով «Համլետը», սիրահարվեց և դարձավ նրա փայլուն դերակատարը:

Արգար Հովհաննիսյանը հայ թատրոնի համար թարգմանել է մեկ մի շարք պիեսներ ֆրանսերենից:

Նա գեղեցիկ արտաքինով բարեհամբույր մարդ էր, ուներ հարուստ լեզու, կատակասեր և սրախոս էր, մինչև անգամ նրա սրախոսությունները օգտագործվում էին վրաց շրջանակներում:

Այ, հենց այս հատկությունների շնորհիվ էր, որ նրան միշտ էլ ընտրել են փառահեղ բազմամարդ և արիստոկրատ հանդեսներում սեղանի կառավարիչ:

1888 թվականին Ռուսաստանի կայսր Ալեքսանդր երրորդը ժամանում է Թիֆլիս: Նրան ընդունում է Կովկասի փոխարքա Դոմոդովով-Կորսակովը, որն էլ նրան ծանոթացնում է քաղաքի տեսարժան վայրերին, մորակառույցներին, այդ թվում՝ «Փառքի տաճարին» (այժմյան Պատկերասրահի շենք):

Արգար Հովհաննիսյանը քաղաքի երեք ընտրյալներից մեկն էր՝ Նորին Մեծությանը քաղաքի կողմից արժանավայել ընդունելություն ցույց տալու գործում: Այս կապակցությամբ տրված պաշտոնական ճաշկերույթին կրկին սեղանի կառավարիչ ընտրվեց խմբագիր-ֆինանսիստ Արգար Հովհաննիսյանը:

Նա ազատ տիրապետում էր գերմաներեն, ֆրանսերեն, ռուսերեն լեզուներին: Գիտեր մեկ իտալերեն, անգլերեն, տեղական լեզուներից՝ վրացերեն և ադրբեջաներեն:

1889 թվականին, երկու օրվա ընթացքում, կորցնում է երեք տղաներից երկուսին՝ Լևոնին և Գրիգորին: Հոգեկան այս խիստ ցավալի վիճակում անգամ, իբրև քաղաքակիրթ մարդ, նա միշտ ժպտում էր՝ իր ցավերն ու հոգսերը թողնելով սրտի խորքում:

Վերջին տարիներին ծանր հիվանդության պատճառով հեռացել էր հասարակական աշխատանքներից և վարում էր միայն Թիֆլիսի փոխադարձ վարկի ընկերության կառավարչի պաշտոնը:

Նրան չօգնեց ոչ մի բժշկություն: Մի քանի անգամ գնաց արտասահման՝ բուժվելու, բայց ապարդյուն:

Նա իր մահկանացուն կնքեց Բաթում քաղաքում:

1904 թվականի ապրիլի 20. Թիֆլիսի Բեհբության փողոցի 42 տան բակը և ամբողջ փողոցը լեփ-լեցուն էր մարդկանցով, եկել էին հարգելու մեծ մարդուն ու քաղաքացուն, եկել էին իրենց վերջին տուրքը մատուցելու անմահ հանգուցյալին,

եկել էր հարգելու մաս կովկասի փոխարքա Գոլիցինը՝ յուր տիկնոջ հետ: Հայ ժողովրդի պարծանք Աբգար Հովհաննիսյանի մարմինը հողին հանձնվեց Թիֆլիսի հայոց վանքի Մայր եկեղեցու գերեզմանատանը: Սգում էր հայոց ազգը, սգում էր և բնությունը. այդ օրն ամձրևը չէր դադարում: Հանգուցյալի ընտանիքի անունով ստացվել էր 84 հեռագիր, տարբեր տեղերից: Չորս դիակառքերը զարդարում էին 65 ծաղկեպսակներ, որոնցից հինգը՝ արծաթյա:

Նա թաղվեց Գաբրիել արքեպիսկոպոս Այվազյանի և Խորեն եպիսկոպոս Ստեփաննի կողքին: Հուղարկավորության հանդիսադիրը և պատարագիչն էր Գերազմորհ Տ. Գարեգին եպիսկոպոս Սաթումյանը:

Նրանց շիրիմների կողքին 1911 թվականին ավելացավ «Մեղու Հայաստանի» թերթի խմբագիր Պետրոս Սիմոնի Սիմոնյանը, և կազմվեց խմբագիրների քաղակ համաստեղություն:

Վրա հասավ 1937 թվականի մղձավանջային ստալինյան անողոր ժամանակաշրջանը: Վանքի Մայր եկեղեցին և գերեզմանատունը հիմնովին ավերվեց: Միայն Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Գևորգ եպիսկոպոս Սերայդարյանի մախաձեռնությամբ ու ջանքերով և որոշ մարդկանց ջնորհիվ 1977 թվականին վերը նշված քաղակի մասունքները հանվեցին Վանքի բակից և չորսն էլ մի տապանաքարի տակ տեղ գտան Թբիլիսիի Ս. Գևորգ եկեղեցու բակում:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

